

Sufin som sökte enkelheten

Ivan Aguéli är en av det tidiga 1900-talets mest kända mystiker och hans konst visas nu på Moderna Museet. Simon Sorgenfrei skriver om en sökare som målade sig till andlig insikt.

JOHN AGELII, Ivan Aguéli, Abd al-Hadi Aqhili. Redan namnändringarna antyder en ovanlig livsbana. Han levde också ett dramatiskt liv. Efter att gång på gång ha misslyckats i skolan får han till slut faderns tillåtelse att bege sig till Paris för att studera till konstnär. Året är 1890 – la belle époque och de fria tankarnas tid. Han ger sitt förnamn en rysk klang och stavar efternamnet på franska.

Som Ivan Aguéli tar han plats i tidens avantgardistiska strömningar. Han har sedan tidigare läst Swedenborg som, vittnar han, befriat honom från protestantismen. Genom sin läromästare Emile Bernard kommer han nu i kontakt med såväl syntetismen som med teosofin. Båda riktningar som strävar efter en underliggande universell sanning, i konsten och religionen. Genom Bernard träffar han också poeten och djurrättsaktivisten Marie Huot, med vilken han ska ha en stormig relation resten av livet.

HAN MÖTER även anarkismen. Till konstnärskollegan Rickard Bergh skriver han: "Det är en grann företeelse, anarkismen. Det är bestämt det vackraste i vår snuskiga tid. Tänk dig en solnedgång o. en gryning på samma gång".

1894 skakas Paris av en rad terrordåd och Aguéli fångas miss-tänkt för att ha skyddat en av gärningsmännen. Från Mazasfängelset, där han ägnar sig åt läsning



Kairo, Gotland och – som här – Spanien formade Aguélis måleri (Spanskt bergslandskap 1917).

av religiöst orienterad litteratur, skriver han till målaren Olof Sager-Nelson:

Vari min tro består /.../ Framförlatt: monoteism, d.v.s. tro och trängtan efter ett högsta enda väsen. En superlativ medelpunkt av höghet och universalitet och en livskälla. En skapare, den ende som (äger) ett essentiellt och substantiellt liv /.../ Tron på en högsta varelse som är ovanför allt, Allah...

Brevet rymmer teman som ska återkomma i Aguélis religionsfilosofi och även komma till uttryck i hans starkt exponerade landskapsmåleri från Kairo, Gotland och Spanien. Teosofins och perennialismens sökande efter det Enda, bakom de etablerade religionernas regelverk, bakom sinnevärldens plotter, leder honom till islam. Han ber Sager-Nelson skaffa fram både Koranen och en bok om muslimsk teologi.

Efter fängelsevistelsen beger sig Aguéli direkt till Egypten, där han målar och studerar; arabiska och islam. 1897 eller -98 konverterar han och tar namnet Abd al-Hadi, "vägvisarens tjänare".

Tillbaka i Paris vid millennieskiftet hamnar han åter igen hos Marie Huot. De är båda radikala och i en aktion mot tjuvfäkning skjuter han mot två matadorer. En av dem skadas men Aguéli kommer undan med villkorlig dom och 200 francs i böter. Han återvänder till Egypten och denna gång stannar han längre. Studerar den sufiske 1200-talsvisionären Muhyiddin Ibn Arabi och initieras i sufiorden Shadhiliyya Arabiyya. Under dessa år slutar Aguéli att måla och ägnar sig istället åt språk- och religions-



Ivan Aguéli blev 48 år gammal. Kort efter hans död sker hans stora genombrott.

» Syntes och sammansmältning återkommer hos Aguéli, som metod att finna något enhetligt och beständigt. Han söker vad han kallar det monoteistiska landskapet

studier, liksom åt konstteori och anti-kolonial politik i tidskriften *Il Convito*, som han ger ut tillsammans med italienaren Ernesto Insabato.

UPPSALAPOETEN OCH aguélikännaren Bo Gustavsson har pekat på en paradoxal motsättning mellan Aguélis liv och hans konst. Mellan ett febrigt resande, och ett estetiskt sökande efter avklarnad stillhet. Kanske var det så, skriver Gustavsson, att livet som nomad, öppnade vägen för andlig insikt. Konstvetaren Viveca Wessel



För Ivan Aguéli var måleriet en gudsåminnelse (Morgonrodnad, 1913).

ser i Aguéli "en förening av två till synes oförenliga identiteter: den västerländskt skolade målarens och den orientalistiske sufins."

Syntes och sammansmältning återkommer hos Aguéli, som metod att finna något enhetligt och beständigt. Han söker vad han kallar det monoteistiska landskapet, "belyst av en genomträngande sol, av ett ljus tillräckligt starkt att låta luftperspektivet undantränga linjeperspektivet". I all sin verksamhet söker han en bakomliggande enhet. Det etymologiska intresset syftar till att finna Språket bakom språken. Med *Il Convito* vill han förena "de två stora civilisationerna". Öst och väst.

HAN BESKRIVER sin tro som sökandet efter en "superlativ medelpunkt av höghet och universalitet". Syntetismen utmärks av strävan efter en sammanfattande enkelhet. Tinget bakom tingen. I Aguélis måleri ser vi få detaljer – istället hus och vyer där alla särdrag bränts bort av solen. Ljus på ljus. I *Sidor tillägnade Mercurius* publicerad i *La Gnose* refererar han till Ibn Arabi; "'Den högsta enheten' (wahdatul-wujūd – varats enhet) grundas på den fullständiga föreningen mellan det yttre och det inre." Inför duken ska målaren eftersträva "självutplåning", den rena konsten "är förening av motsatser".

Motsatsernas förening. Självutplåning. Varats enhet. Alla begrepp hämtade ur den sufiska traditionen. al-Fanā', individualitetens försvinnande inför det gudomliga varat, den eviga enheten bortom den skapade mångfalden.

Förstår vi Aguéli primärt som konstnär höll religionsfilosofin och islamstudierna honom för en tid borta från måleriet. Läser vi honom istället som en religiös sökare, blir målandet ett medel på vägen mot andlig insikt. Aguéli talar om måleri som gudsåminnelse (dhikr), den sufiska strävan att i varje andetag andas ut sig själv och andas in gud. Är det ögonblicket han försöker fånga i sina tavlor? Då landskapet blir "en förevändning för en uppvisning av solen".

ÅR 1913 reser han till Egypten igen, men utvisas av britten tre år senare misstänkt för att "föra propaganda bland araberna".Utfattig och döv efter en gammal öronskada hamnar han i Barcelona, men trivs inte och försöker ta sig hem till Sverige. Prins Eugen (d. 1947) hjälper honom med en pengaförsändelse, men innan den hinner fram blir Aguéli överkörd av ett tåg – i byn Hospitalet – och avlider den 1 oktober 1917. En olyckshändelse, sägs det.

Eugen ser till att Aguélis kvarlåtenskapen kommer till Sverige. Även vad som fanns i Marie Huots våning i Paris. Den 26 januari 1920 öppnas en stor minnesutställning på AB Konstverk vid Strandvägen i Stockholm och detta blir Aguélis stora genombrott och erkännande för den bredare allmänheten.

Fotnot: Perennialism: Vishetstradition som uppfattar att flertalet andliga och religiösa traditioner innehåller samma kärna.

SIMON SORGENFREI
lektor i religionsvetenskap

FAKTA

Klee/Aguéli

● **Klee/Aguéli** heter utställningen på Moderna museet i Stockholm. Den visar målningar av de två konstnärerna Paul Klee (1879-1940) och Ivan Aguéli (1869-1917). Klee och Aguéli möttes aldrig, men verkade i en tid då västvärldens moderna samhälle började formas. I sin konst bearbetar de sina tankar och känslor inför den dramatiska samhällsvandlingen.

● **Utställningen pågår till den 24 april.**